

Šele pred nedavnim je prišla na dan ugotovitev, da rod kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) ni ugasnil z njegovimi sinovi in da živi potomstvo najmlajše hčerke še danes, raztreseno po svetu, večji del v Avstriji. Skoraj vsi Valvasorjevi potomci so se namreč sredi 19. stoletja iz Spodnje Štajerske preselili v deželno prestolnico Gradec, potem ko je že leta 1823 v Ljubljani izumrla kranjska veja polihistorjevega rodu. Zasedovanje njegovih graških potomcev do današnjih dni je pokazalo, da so se v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja nekateri spet naselili na Slovenskem, kjer je zadnji stalno živel do leta 1941.

Eden zadnjih živečih na slovenskih tleh je bil Ludvik (Ludwig) Kofler (1876, Gradec – 1914, Kog), veleposestnik na Kogu pri Ormožu. Drugače kot večine polihistorjevih potomcev od prve polovice 19. stoletja do danes ga ni bilo težko izslediti, saj je bila njegova mati zadnja baronica Dienerspergova. Izkazalo se je, da je Ludvik umrl samski in torej brez legitimnih potomcev, njegova življenjska zgodba pa se ni zdela posebej zanimiva: neplemiški sin plemenite matere umre na pragu prve svetovne vojne v zakotju Prlekije za vodenico v komaj 38. letu. Z odstiranjem tančic nad Koflerjevim kratkim življenjem so na površje sicer prihajale nove plasti njegovih dejanj in značaja, najzanimivejše pa je prišlo na vrsto šele nazadnje. Danes namreč vemo, da sta bili prav v Koflerjevih rokah dragocena zbirka portretov prednikov, ki seže vse do Valvasorjeve dolgo pozabljene hčerke Regine Konstancije pl. Dienersperg (ok. 1690–1755) in je v veliki meri še ohranjena, ter (samo)izpovedna družinska kronika njegovega pradedca in deda, baronov Dienerspergov. Ob tem spoznanju je tudi nesrečna zgodba prej ko slej anonimnega Ludvika Koflerja dobila drugačne razsežnosti.

Manica Hartman¹

»VSE, KAR JENKO NOSI, SE LAHKO PREPROSI«²

Kmečka ženska, moška in otroška oblačila iz ormoškega okolja

V prispevku je podan strnjen oris oblačilne kulture v kmečkem okolju v Občini Ormož, Središče ob Dravi in delno pri Sv. Tomažu od 18. do vključno 20. stoletja. Pri pisanju so mi bili v pomoč podatki iz navedene literature in spomini na mladost mojih staršev Štefke in Franca Hartmana ter znancev in sorodnikov.

Gojenje in teritev lanu

Na slovenskem ozemlju so že v srednjem veku gojili lan in predvsem na slovenskem Štajerskem tudi konopljo. Po sicer skromnih podatkih izvemo, da je lan vse do srede 19. stoletja uspeval tudi na slovenskem Štajerskem.³

Kot zanimivost nam omenim, da so se tudi starši Stanka Vraza (Frasovi iz Cerovca) poleg vinogradništva na veliko ukvarjali s pridelavo in predelavo lanu, kajti v cenilnih zapisnikih se omenjajo zelo velike količine lanu ter neobičajno veliko število kolovratov za ta predel Slovenije.⁴

Vzgoja lanu za izdelavo oblačil je zamrla splošno nekje do konca 19. stoletja, v prvi polovici 20. stoletja pa so ga večinoma porabili za rjuhe, slamnjache, brisače, krpe za brisanje posode in po tleh. V sredini in zlasti proti koncu 19. stoletja se je uveljavljalo industrijsko volneno, bombažno in svileni blago. Za oblačila, obutev in pokrivala so še vedno skrbeli vaški oblačilni obrtniki.

Krojačem in čevljarjem so se pridružile tudi poklicne šivilje, ki so lahko odprle obrt šele s sprejetjem obrtnega reda leta 1859, ker je bila dotlej dovoljena ženskam le

1 Manica Hartman, samostojni muzejski tehnik, Pokrajinski muzej Ptuj–Ormož, OE Ormož, Kolodvorska cesta 9, 2270 Ormož.

2 Pregovor o ženskem oblačilu in ženski, op. avtorice.

3 Leta 1875 je bilo posejane na slovenskem Štajerskem z lanom 1,97%, s konopljo pa 0,64 % njivske površine. Leta 1913 je bilo posejane z lanom le še 0,22 %, s konopljo pa le 0,02 % njivske površine. Vir: Vlado Valenčič, Kulturne rastline, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog I, Ljubljana 1970, str. 265, 267.

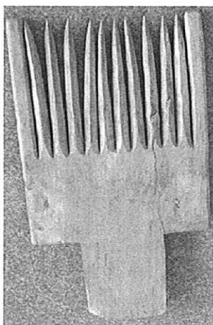
4 Zbornik referatov ob dvestoti obletnici rojstva Stanka Vraza, Ivan Fras, Genealoška slika Fras – Vraz, str. 13.

modistovska obrt (poklicno izdelovanje in prodajanje ženskih klobukov, čepic).⁵

Na območju Ormoža in okolice so lanarstvo opustili kmalu po prvi svetovni vojni.

Lan se je sejal aprila, pulil pa prve dni avgusta. Izpuljen lan so doma *zrihlali* (ločili semena od stebila) in ga odpeljali na travnik ali njivo, da se je razgrnjen lepo uležal. To je bilo po navadi po treh ali štirih tednih, nakar so ga ob suhem vremenu pobrali, povezali v snope in ga zložili pod streho na suho do teritve.⁶

Za trenje lanu je potrebna **trlica**, za sušenje pa sušilna jama ali kar krušna peč. Teritev lanu so včasih doživljali tudi kot kmečki praznik, čeprav so morale »terice« pridno in trdo delati ves dan. Na dan teritve je moral tisti, ki je bil določen za sušilca, vstati že zelo zgodaj, da je zakuril in začel sušiti lan najmanj tri ure pred začetkom trenja. Ko se je naredil dan in so začele prihajati terice, je bil tudi lan že suh in pripravljen za trenje. Dobro posušen lan so potem ženske trle na trlicah. Posušena lanena stebila so se zdrobila in odpadla, v rokah pa so ostala le vlakna za predivo. Ta so potem razčesavale in čistile, nato pa so jih povezovale v *povesma*. Od trenja in čiščenja prediva je bilo odvisno, kakšno platno bo lahko tkalec natkal.⁷ Za finejše platno so morale ženske povesma prediva na posebnem grebenu še enkrat dobro prečesati in zgladiti.

Pripomoček (rihel) za odstranjevanje semen od stebila, iz etnološke zbirke Velika Nedelja, inv. št. L/104. Foto: M. Hartman, iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož.

Glavnik za lan z vrezano letnico 1881, iz etnološke zbirke Velika Nedelja, inv. št. K/101. Foto: M. Hartman, iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož.

Otrti lan so navadno shranili na kakšnem podstrešju ali v drugem suhem prostoru. Ko je bil čas, na podeželju zlasti pozimi, so ženske začele presti.⁸ Predica je v desni roki držala zvitek volnenega prediva, iz katerega je s prsti leve roke oblikovala nit. Z nogo je medtem poganjala nožni pedal, ki vrtil pogonsko kolo. Sprejena nit se je med vrtenjem pogonskega kolesa navijala na cevko vretena.

Zanimivo je, da je pred prvo svetovno vojno kolovrat še spadal v nevestino balo, ker naj bi simboliziral njeno pridnost.

O teritvi in predenju je v pesmih pisal Peter Dajnko, jezikoslovec, dekan, župnik in nabožni pisatelj, ki je služboval pri Veliki Nedelji od 1831. do 1873. leta.⁹

Terilja

»Kda teritba blizo gre,

Oskerbim se s' terlco te,

Kdo če mene tret dobiti,

K' tistem se ne branim iti;

Terlco njemi hitro dam,

Naj mi jo postavi tam

lno rano z doma idem,

Da prepozno naj ne pridem.

⁵Christian Promitzer, Marija Makarovič, Mirko Ramovš, S kajera vün potegjeno, KD Kajer, Bučečovci, str. 51.

⁶http://www.beltinci.net/Pridelava_lanu,602,0.html Uporabljeno 22.10. 2010.

⁷http://andrej.mernik.eu/kraj/ljudsko_izrocilo/stara_opravila/. Uporabljeno 7.10.2010.

⁸Christian Promitzer, Marija Makarovič, Mirko Ramovš, S kajera vün potegjeno, KD Kajer, Bučečovci, str. 61.

⁹Peter Dajnko, Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem, str. 59–60, str. 79–80, 1827, Radgona.

Prelja

»Moj kolovred mi leti,

Perotnica krepeli...

Noga pod kolovredom

Pleše z' malim skakanjom.

»Moj kolovred mi leti,

Perotnica krepeli...

Kodlo mam narejeno,

Zvezano na preslico.

Oblačila v Ormožu in okolici od 18. do 20. stoletja

O tem, kakšna je bila obleka v **začetku 18. stoletja** v krajih, ki so mejili z Ogrsko, nam povedo podatki in popis oblačil, ki so jih pokradli in naropali kruci ob pustošenju ormoške okolice. Obleka je bila iz belega platna, moški so nosili suknje, kožuhe, gabane, kape, kosmate rokavice, čevlje, čizme, rdeče prepase, hlače in redkeje že tudi klobuke. Ženske so v tem času nosile modra krila (jenke, janjke), kožuhe, peče, prepase, čevlje in čizme.¹⁰

Kakšna so bila moška in ženska oblačila v določenem obdobju, nam povejo tudi podatki v zapuščinskih popisih, kjer so poleg hišnega imetja pogosto zapisana in ocenjena tudi moška in ženska oblačila.

V zapuščinah iz **druge polovice 18. stoletja** so popisane in ocenjene v florintih in krajcarjih hišne zaloge lanenega semena, prediva in platna ter redko različna orodja za obdelovanje lanu in tkanje platna. Podrobnejše zapuščine imajo vpisane tudi barvo oblačila in blago, iz katerega je bilo narejeno. Žal prevladujejo predvsem zapuščine z redkobesednimi podatki.

* **Neža Vaupotič s Hardeka pri Ormožu** je zapustila 1771. leta 28 vatlov grobega platna v vrednosti 5 fl (florint) 36 kr (krajcar), 8 funtov pražnjega po 15 kr, 12 funtov grobega prediva v vrednosti 36 kr, 15 funtov otrtega lanu po 8 kr, skupaj 2 fl.¹¹

¹⁰Tonček Luskovič, Kog, Krajepis in zgodovina, str. 110.

¹¹Funt – 0,56 kilograma, vatel – 0,77 metra, Fl – florint (denarna enota), Kr – krajcar (denarna enota), Makarovič. Obleka predela človeka, str. 21.

* Po smrti **Jere Majcen/Meizen z Vinskega Vrha** leta 1782 so v njeni zapuščini tudi 4 vatli platna v vrednosti 1 fl, 10 funtov preje po 1 fl 30 kr, 2 merici lanenega semena, ocenjeni na 1 fl in kolovrat, ocenjen na 24 fl.

* Leta 1783 je **Marinka Pervajnič/Perweintschitsch iz Godenincev** zapustila 40 funtov grobega prediva, ocenjenega na 4 fl, 4 funte mikanega po 1 fl 15 kr in 5 funtov pražnjega po 3 fl.

* V zapuščini **Martina Zadravca/Sadrauetz iz kraja Grabe** so leta 1754 med drugim popisali 26 vatlov platna v vrednosti 5 fl 12 kr in 10 funtov pražnje preje, ki je bila ocenjena na 1 fl 30 kr.

* Leta 1798 je zapustil **Tomaž Antolič/Thomas Antolitsch iz Strjancev** 6 vatlov blaga iz močne volnene preje v vrednosti 3 fl, 2 vatla platna po 34 kr, nekaj spredenega lanu po 15 kr, 94 funtov navadnega lanu po 18 fl 48 kr, 3 funte pražnjega lanu po 54 kr in 28 vatlov platna, vrednega 9 fl 48 kr.

* V popisu oblačilne zapuščine **Jurija Vavpotiča/Vaupotitsch s Hardeka** je leta 1774 med osemnajstimi oblačili in dodatki vpisan le telovnik iz manufakturne flanele. Ostala oblačila so bila verjetno iz sukna ali iz običajnega platna.

* Zanimiva je tudi zapuščina, ki se nanaša na **Janžeta Munda iz Savcev**. Njegovo premoženje so ocenili leta 1764 (24 vatlov grobega platna in statve skupaj z grebeni in ostalim tkalskim orodjem) na 5 florintov.

* Kaj so nosile ženske **približno sredi 18. stoletja in kakšno desetletje kasneje v središki župniji, izvemo iz zapuščine Barbare Zadravec iz Obreža**, ki je umrla leta 1772; zapustila je 36 različnih oblačil in oblačilnih dodatkov.¹²

¹²M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 198.

1 par novih škornjev	v vrednosti 1 fl	/
1 nov kožuh	14 fl	Pozimi je oblekla enega teh kožuhov, vendar je v skrinji hranila tudi nov kožuh, ki je bil zelo skrbno izdelan. Za primerjavo je navedena cena prašiča, ki je ocenjen na 2 fl (zrediti je morala kar sedem prašičev, da si je lahko privoščila nov kožuh v vrednosti 14 fl).
1 star kožuh	3 fl	
1 star kožuf	1 fl	
1 star kožuf	1 fl 30 kr	
1 novo žensko krilo	10 fl	Verjetno iz barvanega blaga.
2 stari krili	4 fl	/
3 platnena krila	4 fl 30 kr	Verjetno iz naravnega domačega platna.
1 fino pečo	1 fl 30 kr	/
5 starih peč	3 fl	Z njimi je bila verjetno najpogostejše pokrita. Pečo je lahko pokrila tudi preko avbe.
2 avbi	1 fl 30 kr	/
4 predpasnike	1 fl	/
3 srajce	1 fl 45 kr	/
3 naglavne rute	1 fl 15 kr	V prvi četrtini 18. stoletja je bila naglavna ruta redko pokrivalo.
2 životca	2 fl	/
2 žepna robca	12 kr	/
3 kratke srajce	39 kr	/

Kakšna je bila noša leta 1813, torej iz začetka 19. stoletja v nabornem okraju Ormož, izvemo iz Göthove topografije.¹³

Noša (Tracht)¹⁴

Moška vsedna obleka poleti

Moški so napravljeni, kadar delajo, samo v srajco in hlače. Oboje je iz hodničnega platna in bele barve. Hlače (»breguše») so urezane na ogrski način, široke, segajo skoraj do gležnjev in jih pritrjujejo nad boki z vpeljanim trakom ali vrvico, redkokdaj z jermenom. Spodnji del hlačnic je razcefran.

Srajca (robača) sega zmeraj le tako daleč, da pokriva ledja. To obleko zaradi snage vsak teden menjajo.

Pokrivalo je črn klobuk, kosmata kapa ali avba (Haube?), v čemer sledijo mestni modl. Ob dežju ali kadar odhaja moški od doma z vozom itd., nosi površnik iz grobega sukna bele

ali pepelnate barve; imenujejo ga »čoha« (tudi gabane, gabanice). Takšne površnike delajo samo na sosednjem Ogrskem in Hrvaškem ter jih od onod prodajajo slovenskim kmetom. Ta površnik je poleti kratek, sega samo čez ledja.

Na desno ramo obesi moški iz suknenih krp čedno sešito »torbico« (kanjer) na jermenu ali širokem suknemem traku. Te torbice so podobne navadnim lovskim torbam in so tako rekoč »vade mecum« Slovenca, ker sicer na svoji obleki nima nobenega žepa. Končno obuje škornje iz črnega usnja ali kordovana, imenujejo jih »čizme«. Revnejši kmetje in služinčad hodijo tudi bosí.

Moška pražnja obleka poleti

Le-ta se sicer ne loči od vsedne obleke, le da imajo premožnejši srajco in hlače iz boljšega blaga in da si oblečejo »karmelnik« (karmelenes?) ali suknen škrlatnordeč ali zelen telovnik brez rokavov, s svetlimi gumbi, in čezenj obesijo že omenjeno torbico.

Moška obleka pozimi

Razlika v zimski obleki je ta, da si moški obleče dvoje hlače in da nosi namesto kratkega površnika suknjo dopetačo. Nekateri nosijo tudi suknene hlače bele ali modre barve po ogrskem načinu, prav mnogi pa tudi kožuhe (»Koschtech») črne barve.

Ženska obleka poleti

Krilo (»janka») iz belega hodničnega platna in enak predpasnik pa kratka srajčka so vsa obleka ženskega spola za vsak dan. Srajčka najbrž zato, ker je tako kratka, da so je sami rokavi, dobila v deželnem jeziku naziv »rokavci«. Kadar gredo v cerkev, je opaziti na ženski obleki že več razkošja.

¹³Obsežna Göthova topografija (po dr. Georgu Göthu, ki je gradivo za nemški del Štajerskega obdelal in objavil že l. 1848) o noši je predvsem zasluga avstrijskega nadvojvoda Janeza Avstrijskega (1782–1859), ki je odredil v začetku 19. stoletja čim bolj natančen opis življenja nadvojvodine Štajerske. Na ta način so bili pridobljeni 1813. leta zelo podrobni podatki tudi iz nabornega okraja Ormož in Središče. Izvirnik je hranjen v Deželnem arhivu v Gradcu. Inštitut za slovensko narodopisje hrani 17 arhivskih škotel, kopij gradiva za 505 krajev, ki se nanašajo na slovensko jezikovno področje. Dr. Niko Kuret je štiri kritično ovrednotil in objavil pod naslovom Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848: Prvi del, 1. snopič 1985, 2. snopič 1987, 3. snopič 1989; drugi del, 1. snopič 1993, vse v seriji Gradivo za narodopisje Slovencev, Ljubljana, SAZU.

¹⁴Tonček Luskovič, Kog, Krajepis in zgodovina, 2009, str.

Lase si spletejo v kito, glavo pa zavijejo v belo, če le mogoče muslinasto ruto, prsi zakrijejo z ličnim »bradovcem« (mit einem zierlichen Brustfleck, »Braduz«), srajco (rokavce) si zadrgnejo pod brado s pisanim, največkrat rdečim tافتastim trakom.¹⁵

Nedeljska janka je iz kanafasa (»Konafass«), pri premožnejših iz boljšega lanenega ali bombažnega blaga različne barve. To obleko pod prsmi spnejo, kar da životu čedno obliko in se dokaj očitno približuje navadni mestni noši.

Nedeljski predpasniki so največkrat črne barve in tudi dokaj boljši kakor vsedni. Mnoge obesijo po sebi svilene ovratne rute, izpod katerih se neredko vidi konček škapulirja. Tudi ženske nosijo škornje, ki jih celo okujejo z nekakšnimi podkvami, čeprav čevlji ob lepem vremenu tudi niso redki.

V deževnih dneh se zavijejo v velik namizni prt iz platna ali damasta (»Tamast«), ki ima po sredi do tri prste široko rdečo bombažasto proggo.

Ženska obleka pozimi

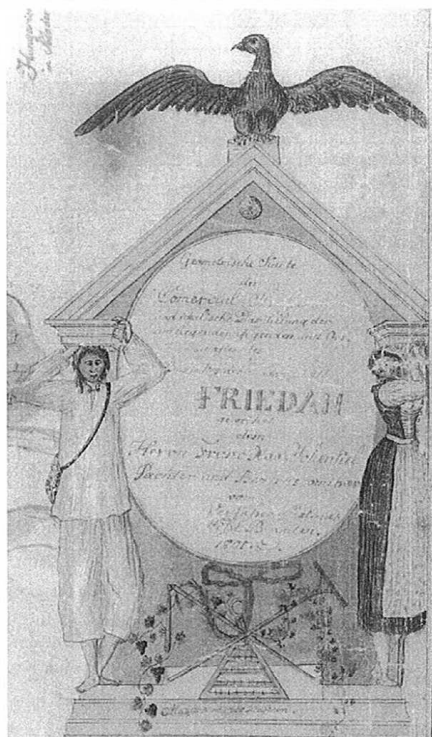
Razen volnene bele vrhnje obleke (»Röckl«), ki je pri premožnejših iz sukna ali moltona »Moldon«, prav kakor poleti, si ob hudem mrazu oblečejo dve janki. Nosijo tudi kožuhe, čevlje in čizme.

Razen platna ne pridelujejo ničesar doma, kvečjemu lahko štejemo usnje med domače pridelke, torbico, čoho, klobuk in suknjo si mora kmet kupiti.

V opisu noše iz **okolice Velike Nedelje iz leta 1846** je Angelos Baš zapisal »Navadna tukajšnja obleka pri moških je: na glavi nemški klobuk ali nemška kapa, na zgornjem telesu kratka bela srajca, ki visi nekoliko čez hlače, čez srajco nemški telovnik in čezenj nemški špenzer, nato na naramnici tornister (torba), na spodnjem telesu zelo široke hlače iz belega platna, dolge skoraj do pet, na nogah lepe čizme iz kordovanskega usnja, naposled zoper dež in mraz gabanica, to je hrvaški ali madžarski kratek suknjič iz najbolj grobelega belega sukna in mu na hrbtno stran visi četverkoten ovratnik. Vendar večina moških se polagoma vedno bolj privaja nemški mestni obleki.«¹⁶

¹⁵Bradovc (mit einem zierlichen Brustfleck, Braduz) – braduc, mičen prsnik, ki je neke vrste oprijet životec, vsedni – vsakdanji, tri prste široko rdečo bombažasto proggo – tri centimetre širok rdeč bombažni trak. M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 177.

¹⁶M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 149.

Detajl (moška in ženska noša) iz ledinske karte Ormoža iz leta 1801.

Kakšna je bila noša v **trgu Središče okrog leta 1860**, je podrobno zapisal tudi F. Kovačič, ki je uvodoma omenil, da se je obleka v Središču v zadnjih petdesetih letih (torej od 1850–1910) zelo spremenila, prejšnja narodna noša je skoraj popolnoma izginila in jo je nadomestila več ali manj mestna obleka iz blaga tujih tovarn.

»Svoje dni so možje nosili pozimi, in ob slovesnih prilikah dolge suknje iz modrega sukna, kakršne so se še deloma ohranile na Dravskem polju. Imenovali so jih »kepenke« (madž. köpönyeg, plašč). Hlače so nosili le pozimi, in sicer v prejšnjih časih iz barvanega domačega platna, katero je pozneje spodrinilo kupljeno blago, v poletnem času so nosili le »breguše« in srajco (robačo) iz domačega platna, povrh pa telovnik. Tako opravljani so hodili ob nedeljah in praznikih tudi v cerkev. Ob slabem vremenu so nosili dolge ali kratke »čoh«, ki so nadomestovale dežnik. Vsaka hiša je imela po dve čohi – kratko in dolgo z dolgim ovratnikom, ki se je vrgel čez glavo kakor kapuca. Čohi so bile jako trpežne; eno in isto čoho je nosil oče, sin in vnuk pa še dalje. Dežnikov dolgo časa niso poznali, ko se je l. 1808 ženil »stari Kupec« Marko Glavnik, je močno deževalo, iskali so po

celem Središču dežnik za nevesto, pa ga niso našli, po občni navadi bi se tedaj morala ogrniti z rjuho, s tem pa bi si venec potrla, zato pa rajši tisti dan nista šla k poroki. V poznejših časih (?) so tržani nosili tudi raznobarvne frake. Na glavi so nosili klobuk s širokimi krajci, ob nedeljah in praznikih pa cilindre, ki so se še dolgo časa potikali po hišah in še sedaj se ljudje spominjajo starih mož, ki so še nosili cilindre, ko so že prišli iz mode. Črevlji so bili poleti le eni pri hiši, katere je nosil gospodar ali gospodinja, vsi drugi so hodili bosi – tudi v cerkev.

Ženska obleka je bila vsa iz domačega platna, ker je bilo za žensko častno, kakor pravi star pregovor: »Le tako dekle kaj velja, ki gvant z domače preje ma«. Nosile so janko, zgoraj jopič, na glavi pečo, vse iz domačega platna. Le tržanke so nosile peče iz tankega (kupljenega) šleskega (šlezjskega) platna, vse druge pa, kar so si same napredle. Ženska noša je bila po priliki taka, kako je še sedaj videti pri Zagorkah na Hrvaškem. Posebno ob nedeljah jih je bilo lepo videti, ko so šle v cerkev bele kakor labodi z lepo polikanimi jankami. Likale so si obleko – ne z železom, ampak z »globanjami«, namreč z gladkim lesom, ki ga je obdelal strugar in je imel podobo globanje.«

Kmečka svatba pri Ormožu, okrog leta 1890, povzeto iz Geramb II, sl. 149.

V drugi polovici 19. stoletja so tudi na našem območju ljudje začeli vse bolj opuščati značilno narodno nošo, kar še zlasti velja za boljša nedeljska ali praznična oblačila. Domače platno je bilo »dobro« še kvečjemu za vsakdanja oblačila.¹⁷

Manj znani izrazi za nekdanja moška in ženska oblačila

bergüše – moške hlače iz belega platna,

kajer, kanjer, taška – torbe iz sukna ali ovčjega, kozjega usnja,

čoha – moško vrhnje oblačilo z rokavi, iz grobega navadno belega sukna. Izvira verjetno iz turške besede čoka – sukno,

gaban, kepenjak – suknji podobno ravno krojeno moško oblačilo z večjim ovratnikom iz grobega belega sukna,

gabanica – krajše vrhnje oblačilo iz sukna. Gaban, gabanica in čoha so se od moške noše poslovlili neke v zadnji četrtini 19. stoletja.

Rokavci, rokafci – kratko žensko vrhnje in spodnje oblačilo, ki je segalo le do pasu. Delovni in svetejšji rokavci so bili v 18. stoletju narejeni iz belega domačega platna, v 19. stoletju pa iz manufakturnega belega bombažnega platna.

Jenka, janka – krilo,

špenzer – jopi podobno žensko oblačilo do pasu, vendar manj razširjeno na našem koncu. Iz ženske garderobe se je poslovlil neke v drugi polovici 19. stoletja.

Heklač – zimska ogrinjalka, ki so jo tudi še med obema svetovnima vojnama rade ogrnile neveste ob hladnejših dneh. Starejše in tudi mlajše ženske so nosile rjav ali črn heklač tudi pri delu. Ogrinjalka so po drugi svetovni vojni nadomestili sodobno krojeni plašči.

Avba – tanjša pokrivalo iz belega platna, ki so ga ženske nosile pod pečo,

peča – staro žensko pokrivalo. Gre za tanko ruto iz lanenega ali bombažnega platna, ki je bila večinoma okrašena z belo vezeninom na enem od štirih vogalov. Zavezovale so jo pod brado ali zadaj na tilniku. Ženske so jo nosile približno do prve svetovne vojne, nato so jo zamenjale raznobarvne vzorčaste, strojno tkane naglavne rute.

Platno nadomestijo industrijske tkanine

Tkanine iz doma pridelanega lanu, konoplje in volne (platno, raševina in sukno) so se umaknile industrijskim tkaninam iz čeških, moravskih in šlezjskih tovarn v drugi polovici 19. stoletja. Bile so lepše na pogled, cenejše in lažje v primerjavi s težkim platnom in suknom. Njihova slabost je bila predvsem v tem, da niso bile tako trpežne kot domače platno in sukno. Te tkanine so se širile med

¹⁷Fran Rakuša, Domoznanstvo ormoškega okraja, natisnil L. Kordeš, Maribor 1886.

kmečko prebivalstvo predvsem s sejmi, saj so bili ti za kmete pravi družabni dogodek, kjer se je na veliko barantalo; to pa je bil tudi osnovni namen dobre kupčije.

V kmečkem okolju so bile za boljše, »svetejše« obleke priljubljene predvsem gosto tkane bombažne tkanine, kot npr. katun, kambrik, batist in perkal,¹⁸ najprej le pri premožnejših, šele kasneje tudi pri ostalih.¹⁹

Po letu 1945 so tako v mestu kot na vasi začele tkanine iz naravnih materialov izpodrivati tkanine iz umetnih materialov. Proti koncu 20. stoletja se je mešanica naravnih in umetnih niti znašla tudi v štajerskih tekstilnih tovarnah, npr. v Majšperku, Mariborski tekstilni tovarni in v Preboldu. Volnenim, bombažnim in svilenim tkaninam so se pridružile takšne, ki so deloma ali v celoti tkane iz umetnih, sintetičnih niti.²⁰

Meja v oblačenju kmečkega in mestnega prebivalstva je bila še zelo vidna med obema svetovnima vojnoma in tudi še v drugi polovici 20. stoletja. Dokončno je bila zabrisana s športnim in konfekcijskim videzom, h kateremu so največ pripomogle kavbojke ter oprijete ali ohlapne majice in puloverji.

Moška obleka in dodatki konec 19. in v 20. stoletju

Proti koncu 19. stoletja in približno do leta 1920 so bile *moške praznje obleke* takšne, kot je tudi v glavnem še danes v navadi, iz enobarvnega temnega, predvsem črnega, sivega, pa tudi rjavega in modrega volnenega ali polvolnenega blaga. Okrog 1950. so bile v navadi tudi obleke iz temnega blaga s svetlejšimi belimi progami ali črtami.

Telovniki (*prusleki*) iz sredine 19. stoletja so bili žametni, enobarvni, predvsem zelene, črne, rjave in modre barve. Telovniki, ki so bili narejeni pred in med prvo svetovno

vojno, so še imeli ovratnik, po prvi svetovni vojni pa so bili pogostejše brez njega.

Pražnje srajce (*svetejše robače*) so bile večinoma krojene iz belega bombažnega platna.

Visoki čevlji (*visoki šolji*) so bili še pred drugo svetovno vojno pražnje in delovno obuvalo.

Klobuk s srednje visokim oglavjem ter z ožjimi ali s širšimi kraji je spadal k delovni in pražnji obleki. Oblika klobukov, širina in barva trakov okrog oglavja so se menjali. Pred prvo svetovno vojno so bili svetlejši, skoraj beli, kasneje so se začeli uveljavljati takšni, ki so se ujemali z barvo klobuka, torej črni, temnosivi ali rjavi.

Kravata se je kot dodatek pražnje oblečenemu moškemu iz kmečkega okolja počasi uveljavljala od konca 19. stoletja. Pred prvo svetovno vojno so jo nosili le redki pomembnejši vaščani, gospodarji večjih kmetij in mlajši moški, po prvi svetovni vojni so jo nosili tudi nekateri starejši moški. Nekateri so jo imeli ob nedeljah in praznikih, drugi samo ob praznikih. Med obema vojnoma je sodilo k urejenosti in močnatosti, da je imel mladenič kravato. Opazimo jo lahko tudi pri otrocih premožnejših in pomembnejših kmečkih staršev in obrtnikov.²¹

Temeljni **kroj hlače** se ni spremenil vse od konca 19. stol. naprej. Spreminjala se je širina hlačnic, likanje robov, zapenjanje razporka in lega žepov.

Predpasnik (*šürc*) iz modrega bombažnega platna je veljal predvsem za dodatek k delovni moški obleki. Poleg odraslih so imeli opasan predpasnik tudi otroci. Starejši ljudje ga radi nosijo še danes.²²

Nogavice (*zokli*) so bile spletene iz domače volne. Pozimi so si pogosto, ker niso imeli škornjev, ovili okrog goleni stare cunje (*vnüče*).

Spodnje perilo, dolge spodnje gate, so nosili moški v zimskem času (le nekateri). Gate so bile lahko tudi poleti vrhnje delovno oblačilo.

Ženska obleka in dodatki konec 19. in v 20. stoletju

Ženska obleka je bila dosti bolj podvržena spremembam. Njen videz se je proti koncu 19. stoletja zelo spremenil. Dolgo krilo je životkom je povsod izpodrinilo na pas

18Katun – tanka, največkrat potiskana bombažna tkanina. Vir: Slovenski etnološki leksikon, str. 206. Kambrik – bombažna tkanina v platneni vezavi. Uporabljali so ga za oblačila v višjih družbenih plasteh na Slovenskem v 18. stol. in na splošno v 19. in 20. stol. Slovenski etnološki leksikon, str. 206. Batist – fina lanena ali bombažna tkanina. Uporabljali so jo zlasti za osebno perilo v višjih slojih, od 18. do začetka 20. stoletja, nato splošneje. Slovenski etnološki leksikon, str. 25. Perkal – fina, tanka in gosto tkana bombažna tkanina, največkrat beljena, včasih tudi dodatno potiskana. V drugi polovici 19. stoletja in kasneje je spodrinil domače laneno platno za pražnje kmečko perilo, rokavce, srajce ipd. Slovenski etnološki leksikon, str. 410–411.

19M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 34.

20M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 38.

21M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 221,

22M. Makarovič, Oris oblačilne kulture v Ivanjkovcih in okolici. V: Ivanjkovci z okolico iz preteklosti za prihodnost, Ivanjkovci, 2007, str. 51.

krojeno krilo (*jenka s pasom*), dolgo skoraj do tal in v pasu še vedno položeno v drobne gube. V navadi so bile temne barve kril, črna, temnomodra in temnozeleni. V dvajsetih letih 20. stoletja pa so ženske že nosile še vedno dolgo, vendar bolj ali manj navzven krojeno krilo.

Pražnje obleke predvsem mlajših žensk, ki so bile izdelane približno od 1890 do prve svetovne vojne, so dostikrat prave mojstrovine izpod rok tedanjih šivilj. Tako rekoč vsaka pražnja obleka žena in hčera s premožnejših kmetij, pa tudi nekaterih vaških obrtnikov, je unikat. Ob navedenih sodobnih pražnjih oblačilih pa najdemo tudi naglavno ruto, do pasu krojen predpasnik, oprijete visoke čevlje. Ponekod sta se pri starejših ženskah ruta in predpasnik ohranila vse do danes, prav tako se je ohranil predpasnik pri starejših moških.²³

Modra, črna in belo vzorčasta tiskana, pa tudi svetlejša ali temnejša karirasta bombažno blago, je bilo razmeroma poceni, zato so ga predvsem revnejše kmečke ženske pogosto kupovale tako za delovna kot tudi za pražnja oblačila. Če je bila bluza okrašena s kakšnim čipkastim ali drugačnim trakom, sploh ni bila več videti tako cenena.²⁴

Predpasnik na pas je bil še vedno obvezen dodatek delovni in pražnji obleki. Predpasnik (*fürtoch*) pred prvo svetovno vojno je bil krojen na pas in praviloma iz črne svile, ki se je zavezal s trakoma. *Fürtoch na rüče*, ki je značilen po prvi svetovni vojni, velja danes za delovno oblačilo. Še po drugi svetovni vojni so ga starejše in nekatere mlajše ženske, rade oblekle k maši.

Naglavna ruta (*robec*) je še danes v navadi pri starejših kmečkih ženskah. Nosile so ga kot delovno in pražnje pokrivalo. Starejše so jo zavezovale naprej, mlajše pa tudi nazaj. Barve robcev so bile različne, bolj so bili priljubljene svetlejša barva.

Jopa, jakna, je bila krojena oprijeto iz volnenega ali bombažnega blaga.

Jopica (*jankl, rekla*) je bila ročno spletena iz volne in v navadi tudi še po drugi svetovni vojni.

Nogavice so ženske večinoma kupovale. K poletni nedeljski obleki so nosile *štumfe* rjave, črne ali sive barve.

Čevlji so bili sprva *visoki šolji*, med obema vojnoma in kasneje pa *nizki čevlji, nideršuhi*.

Ogrinjalo (*plet*) je bil v obliki trikotnika. Ženske so ga ogrinile okoli ramen.

Plašč je bil redek, šele po letu 1950 so si ga lahko privoščile tudi kmečke ženske.

Delovna krila so bila prav tako iz pisanega bombažnega blaga.

Svitek je bil iz trakov ali blaga narejen obroč, ki so ga ženske položile na glavo, ko so nosile košaro ali škafo, da jih ni tiščalo za glavo.

Dežnik (*marelo*) se je splošneje uveljavil po drugi svetovni vojni.²⁵

Spodnje perilo se na slovenskem podeželju pojavi dokaj pozno; v ženskem oblačenju je dobilo pomembnejšo vlogo šele v 19. stoletju. Ženske so si spodnje perilo pogosto šivale same, kasneje pa so to delale izučene šivilje. Tako kot vsa oblačila se je tudi spodnje perilo krpalo. Dostikrat so matere iz spodnjega krila, spodnje srajce ali rjuhe naredile svojim otrokom perilo, saj ni bilo denarja pri hiši da bi ga kupile. Spodnje perilo je bilo tudi del dekletove bala.²⁶

Spodnje krilo (*spodnja jenka, unterčka*) je bilo pražnje in delovno oblačilo. Pražnje je bilo iz belega bombažnega blaga, ob spodnjem robu okrašeno z belo čipko, delovno je bilo iz pisanega bombažnega blaga. Spodnja krila so ženske nosile pod krilom z životcem ali krilom, ki je bilo krojeno na pas.

Spodnja srajca je imela kratke ali dolge rokave, segala je neke do kolen. Pred prvo svetovno vojno ni bila toliko v navadi, med obema vojnoma pa že. Po drugi svetovni vojni spodnjo srajco kot nočno obleko zamenja spalna srajca, podnevi pa so ženske nosile kombineže. Spodnje srajce, ki so jih ženske nosile pod delovnimi oblačili, so bile navadno izdelane iz grobega domačega lanenega ali konopljinega platna. Zimske srajce so bile po navadi iz flanele.

Nedrček (*modrček, modrc*) so ženske dobile zelo pozno. Nekateri ženske so ga nosile že pred prvo svetovno vojno, starejše ga še danes nerade nosijo. Pred prvo

23M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 64–65.
24M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 184.

25M. Makarovič, Oris oblačilne kulture v Ivanjkovcih in okolici. V: Ivanjkovci z okolico iz preteklosti za prihodnost, Ivanjkovci, 2007, str. 46–55.
26Speltnvir:file:///C:/Documents%20and%20Settings/uporabnik/My%20Documents/zgodovinsko%20dru%C5%A1tvo%20ormo%C5%BE/no%C5%A1a/curk_spodnje_perilo.htm.

svetovno vojno je bil krojen kot živetec, vendar s širokima naramnicama, spredaj pa se je zapenjal z gumbi. Po drugi svetovni vojni so se uveljavili nedrčki iz bombažnega platna, včasih tudi svile, krojeni po obliki dojk. Večinoma so bili bele barve, pozneje pa tudi v nežnih pastelnih barvah. Kroj nedrčkov se je do danes bistveno spremenil.²⁷

Spodnje hlače (*spodje gate*) so se uveljavljale med obema svetovnjima vojnoma. Sprva so bile zadaj preklane in z dolgimi hlačnicami. Ker so bile nerodno krojene, jih ženske dostikrat niso nosile. Šele s prihodom hlačk, ki so bile v koraku zašite, je bilo ženskam lažje.

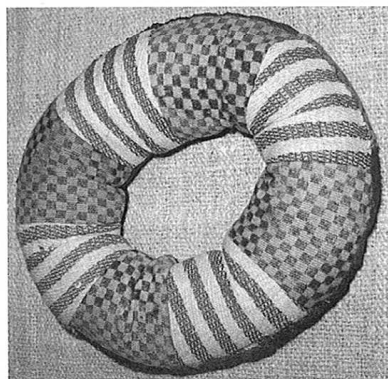
Svoje prve spodnje hlače so deklice po navadi dobile, ko so začele hoditi v šolo ali pa šele ko so dobile menstruacijo. Od tod tudi izraz »dobila je prvo perilo«. Dosti žensk je spodnje hlače pralo in sušilo naskrivaj predvsem zaradi neodobranja okolice. Spodnje hlače so bile iz domačega bombažnega ali lanenega platna, pozneje iz kupljenega. Kroj hlač se je zelo spreminjal. Nekatere ženske so med menstruacijo nosile črna spodnja krila, pozneje pa črne spodnje hlače (*higijske*).²⁸

Kombinežo so nosile med svetovnjima vojnoma premožnejše mlajše ženske. Prve so bile iz belega bombažnega blaga, nato iz svile. Nosile so jih le k praznji obleki.

Vložki, pinte, ki so jih ženske uporabljale v času menstruacije, so bili tabu tema, tudi še po drugi svetovni vojni. Dostikrat so si med noge dale ruto, vendar to ni dosti pomagalo, če ženska ni imela spodnjih hlač.

Pranje perila na riplanki, okolica Ormoža okrog 1940. leta. Iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož, 143/5B1.

Švitek za glavo iz okrog 1940. leta, inv. št. T/37. Foto: M. Hartman, iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož.

Ženske spodnje hlače iz okrog 1930. leta, inv. št. T/60. Foto: M. Hartman, iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož.

²⁷Speltnvir:file:///C:/Documents%20and%20Settings/uporabnik/My%20Documents/zgodovinsko%20dru%C5%A1tvo%20ormo%C5%BE/no%C5%A1a/curk_spodnje_perilo.htm.

²⁸Speltnvir:file:///C:/Documents%20and%20Settings/uporabnik/My%20Documents/zgodovinsko%20dru%C5%A1tvo%20ormo%C5%BE/no%C5%A1a/curk_spodnje_perilo.htm.

Otroška obleka in dodatki predvsem v prvi polovici 20. stoletja in kasneje

O oblačilih dojenčkov so podatki skromni, prav tako, kot je bila tudi skromna njihova oprema, ki jo je sestavljalo nekaj pleníc, srajčka in kapica. Vse je bilo odvisno od tega v kakšni družini se je otrok rodil, ali v premožnejši ali revnejši. Revnejše ženske so pripravile kakšne spodnjo krilo, moško srajco in to razrezale. Za plenice na splošno ni bilo denarja, zato so jih rabile le, ko so otroka nesli h krstu ali k zdravniku. Kmetice so si plenice naredile tudi iz grobega platna. Vse do 1940. leta je bilo tudi v navadi, da so bili dojenčki trdo poviti nekako do petega meseca, zato da bi imel otrok ravne noge. Tudi potem ko so dojenčki zlezli iz pleníc, so bili skromno oblečeni v »robačo« iz flanele. Tudi ko so začeli hoditi v šolo, so ostala njihova oblačila še vedno skromna. Šolarke so imele še po prvi svetovni vojni večinoma oblečeno dvodelno krojeno obleko, kasneje pa tudi scela krojeno obleko z deklíškimi predpasnikom. Oblačila in obutev, ki so jih večji otroci prerasli, so za njimi ponosili mlajši.²⁹

Ana in Ljudmila Šoštarč iz okolice V. Nedelje, leta 1916.
Iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož, 3/5B1.

Pričevanja starejših

Na podlagi pričevanj starejših (rojenih od 1920 do 1937 leta) in mlajših domačinov z Dobrave, Sv. Tomaža in iz Središča ob Dravi³⁰ je podan strnjen oris oblačilne kulture našega območja.

Ko sem plela len,

mislila si sen,

škoda moje je mladosti,

ki ne mine brez bridkosti.

Škoda na stokrat.³¹

Kako se svoje obutve spominja dr. Vinko Brumen (1909–1993), lahko preberemo v avtobiografiji: *V šolo sem začel hoditi leta 1916, še med vojno. Na bojišča so morali tudi razni obrtniki, tudi krojači in čevljarji. Tudi naš čevljar, mož materine sestre, je bil med njimi. Zato smo morali iskati drugega. Pri nas smo takrat nosili še čevlje iz svinjskega usnja. Ker smo klali pozimi, smo dali svinjske kože domačemu usnarju, ki je iz njih izdelal usnje in podplate do naslednje zime. Zato prej ni bilo iz česa delati čevljev, pa jih poleti tudi nismo potrebovali, ker smo bosi hodili doma, pa tudi v šolo in cerkev. Ko smo na zimo dobili usnje, smo iskali čevljarja, ki je prav tedaj imel največ dela in je seveda najprej ustregel svojim stalnim strankam. Tako sem dobival nove čevlje že pozno pozimi, do tedaj sem si moral pomagati s starimi, te pa sem med letom prerasel. Noge so se mi poleti raztegnile, stari čevlji iz svinjskega usnja, že tako trdi, so še bolj otrdeli. Zaradi premajhnih čevljev in dolge poti po snegu so mi že prvo leto namrznili prsti na nogi in se skrčili. Več kot mesec dni sem izostal iz šole, brati pa me je naučila stara mati. S prsti sem imel težave vse življenje in jih imam še zdaj. Marsikateri čevlje sem kupil, pa jih potem nisem mogel nositi. Čevlje sem imel iz svinjskega usnja, škornjev nisem imel nikdar v življenju.³²*

Kakšno je bilo delo šivilje, pove zgodba Albertine Mašek, ki se je šla za šiviljo učiti s štirinajstimi leti. Delati je začela ob sedmih zjutraj, nato je imela od dvanajstih do enih prosto, nato je spet delala do sedmih zvečer. Njena mojstrica je bila zelo dobra šivilja. Vse se je delalo na

³⁰Podatke sem strnila na podlagi zapisov iz knjige M. Makarovič Oris oblačilne kulture v Ivanjkovcih in okolici. Nekaj podatkov so mi posredovali starši ter sorodniki in znanzi iz Središča ob Dravi in z Dobrave.

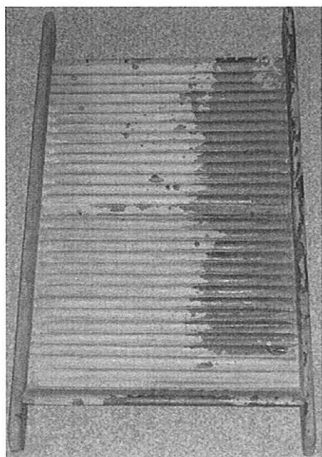
³¹Pesem mi je zapela in povedala Marija Hodžar z Dobrave.

³²Vinko Brumen, Zbornik referatov ob 100. obletnici rojstva in avtobiografija, Ormož 2010, str. 43, str. 45.

²⁹M. Makarovič, Oris oblačilne kulture v Ivanjkovcih in okolici. V: Ivanjkovci z okolico iz preteklosti za prihodnost, Ivanjkovci, 2007, str. 56–58.

centimeter in ročno. Po opravljenem izpitu je šivala za večino okoliških hiš. Za Trgovino Petovar v Ivanjkovcih je delala predpasnike iz drúka in cajga, pa tudi obleke so bile do 1941. leta cajgaste. Drúk je bil na obeh straneh, pisan, moder, črn in rjav. Cajg je bil močnejši, enobarven, rjav, moder, siv in črtast. Za izdelan predpasnik je prejela plačilo dinar in pol, tudi do dva dinarja. Za en predpasnik je porabila približno dve uri. Velika žemlja je stala takrat približno dinar, mala pa petdeset para. Tedensko je naredila približno deset predpasnikov. Šivala je za ženske iz Jeruzalema, Miklavža in za druge. Mere si je zapisala in nato blago ukrojila. Boljše obleke so si ženske tudi prišle poskusit. »Proba« je bila v petek, v soboto pa je ženska že lahko prišla obleko iskat. Za delovno obleko, ki jo je izdelovala kakšnih šest ur, je zaslužila pet, za »svetejšo« obleko pa deset dinarjev. Za »svetejšo« obleko je potrebovala približno 10 ur. Kmečke ženske so si dale delat en »svetejšj« gvant na leto in enega za delo.³³

Šiviljski poklic je bil še med obema vojnama skoraj med edinimi poklici, ki je bil lažje dosegljiv tudi dekletom v kmečkem okolju.

»Riplanka« za perilo, iz okrog 1935. leta, inv. št. L/62. Foto: M. Hartman, iz etnološke fototeke PMPO, OE Ormož.

»Šoštarji« so (med obema vojnama) hodili čevljarit tudi na dom, predvsem na večje kmetije in tja, kjer je bilo dosti otrok. Delali so po navadi od približno osmih zjutraj do večera. Popravljali so stare šolje in naredili tudi nove. Za del plačila se jim je štela že tudi ponujena hrana.

Pripoved mame in očeta

Oče Franc Hartman, rojen na Dobravi, se spomni, da so doma imeli platnene rjuhe, ki so bile zelo grobe. Boljše moške in ženske obleke so bile iz »štófa«. Ko je bila kakšna obleka že preveč ponošena, so jo do konca ponosili doma. Oče je imel »cajgasto« obleko, mamina pa je bila iz »drúka«. Revnejše ženske so nosile obleko in predpasnik iz modrega »drúka« še ob nedeljah. Glede na to, kako si bil oblečen, se je vedelo, ali prihajaš iz premožnejše ali iz revnejše družine.

Očetu je čevlje popravljaj čevljar Lojzek Serec z Dobrave, mami je nove čevlje iz »juhta« 1954. leta naredil Alojz Vincetič z Litmerka, spomnita pa se tudi »šoštárja« Tomažiča iz Pušencev. Oče je šel po svoje nove čevlje k čevljarju Lebnu na Hajndl. Nove čevlje mu je naredil iz svinjskega »ledra«, *svinščake*. Ti čevlji so bili trdi in so imeli zgoraj rdečo obrobo. V njih je šel tudi k birmi v Maribor, leta 1944. *Svinščake* sta oba z mamo nosila tudi v šolo. Kasneje je oče dobil še čevlje iz boksa, *boksove šolje* (iz telečjega usnja). Leta 1963 pa je dobil rjave *škorje iz juhte* (iz govejega usnja).

Šivilje, ki so jima ostale v spominu, so Marija Vraz iz Cerovca, Marija Trop iz Lahoncev, Mimika Gotvajn s Pavlovskega Vrha in Rozika Cimerman z Litmerka.

Mama je bila stara pet mesecev, ko je umrla njena mama, zato so zanjo skrbeli oče, brat in dve starejši sestri. Ker je bila najmlajša, je večinoma ponosila oblačila obeh sester, potem ko sta jih onidve že prerasli. Spomni se blaga, ki jim ga je poslala teta iz Kanade. Iz tega blaga je vsem otrokom šivilja Mimika Gotvajn sešila obleke in teh so bili tako veseli, da so se v njih slikali pri fotografu Polaku v Ormožu, ok. leta 1946.

Štefka Hartman s sestrama Marijo, Liziko in z bratom Frančekom, okrog leta 1946. Hrani: Štefka Hartman, Dobrava.

³³ M. Makarovič, Obleka predela človeka, str. 49–50.

Marija (po domače Mimika) Hodžar se spomni teritve lanu pri Trstenjakovih na Krčevini, okrog 1930. leta. 1946. leta, ko je prišla na Dobravo, se ne spomni, da bi na kakšni njivi še bil zasejan lan. 1934. leta je umrla njena mama, zato so ji oblekli hčerkino obleko »klad« na njenem pogrebu. »Klada« jima je sešila Trezika Slenc (eden je bil temno rjave barve, drugi pa vijolične), imela sta rokave in »drükarje«.

Ko je bila stara približno štirinajst let, se spomni, da je prala perilo na »riplanki«. »Žajfo« so kuhali doma (»lagenstein« in stara svinjska mast). V velikem loncu se je oboje skuhalo, se vilo v modlo in se nato razrezalo. Ta »žajfa« je bila bolj rumene barve.

Med vojno je sestra Katika dobila blago »na pike« in ji sešila *jenko* (*dindrl* – krilo, ki seže pod kolena, v pasu je nabrano). Blago je bilo temno rožnate barve z majhnimi rožicami.

Ključne besede

Ženska in moška obleka, otroška obleka, oblačilna kultura, laneno platno, konoplja, lan.

Ustni viri

- Marija Hodžar, Dobrava, 2270 Ormož.
- Štefka in Franc Hartman, Dobrava 27, 2270 Ormož.

Pisni viri

- Slovenski etnološki leksikon, Ljubljana 2004.
- Zbornik referatov ob dvestoti obletnici rojstva Stanka Vraza, Ivan Fras, Genealoška slika Fras – Vraz, Ormož 2010, str. 13.
- Zbornik referatov ob 100. obletnici rojstva dr. Vinka Brumna in avtobiografija, Ormož 2010, str. 43, str. 45.

Spletni viri

- <http://www.beltinci.net/> [http://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/kostumi_folklor/curk_spodnje_perilo.htm](http://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/kostumi_folklor/curk_spodnje_perilo.htmPidelava_lanu,602,0.html)
- http://andrej.mernik.eu/kraj/ljudsko_izrocilo/stara_opravila/
- http://www.beltinci.net/Pidelava_lanu,602,0.html
- http://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/kostumi_folklor/curk_spodnje_perilo.htm

Literatura

- F. Kovačič: *Trg Središče*, Krajepis in zgodovina, Maribor 1910.
- Tonček Luskovič: *Kog*, Krajepis in zgodovina, Velenje 2009.
- Marija Makarovič: *Obleka predela človeka, Oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. stoletja*, Maribor 2007.
- Mirko Ramovš, Marija Makarovič, Irena Cerovič: *Oris oblačilne kulture v Ivanjkovcih in okolici*. V: Ivanjkovci z okolico iz preteklosti za prihodnost, Ivanjkovci 2007.
- Christian Promitzer, Marija Makarovič, Mirko Ramovš: *S kajera vün potegjeno*, KD Kajer, Bučehovci.
- Vlado Valenčič: *Kulturne rastline*, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I, Ljubljana 1970.

Povzetek

V prispevku je podan strnjen oris oblačilne kulture v kmečkem okolju v Občinah Ormož, Središče ob Dravi in delno pri Sv. Tomažu, od 18. do vključno 20. stoletja.

O tem, kakšna so bila moška in ženska oblačila v določenem obdobju, nam povejo podatki v zapuščinskih popisih, kjer so poleg hišnega imetja pogosto zapisana in ocenjena tudi moška in ženska oblačila. V zapuščinah iz druge polovice 18. stoletja so popisane in ocenjene v florintih in krajcarjih predvsem hišne zaloge lanenega semena, prediva in platna ter redko različna orodja za obdelovanje lanu in tkanje platna. Vzgoja lanu za izdelavo oblačil je splošno zamrla približno do konca 19. stoletja, v prvi polovici 20. stoletja pa so ga večinoma porabili za rjuhe, slamnjače, brisače, krpe za brisanje posode in po tleh. Na območju Ormoža in okolice so lanarstvo opustili kmalu po prvi svetovni vojni.

V sredini in zlasti proti koncu 19. stoletja se je uveljavljalo industrijsko volneno, bombažno in svileno blago. Meja v oblačenju kmečkega in mestnega prebivalstva je bila še zelo vidna med obema svetovnima vojnima in tudi še v drugi polovici 20. stoletja. Dokončno pa je bila zabrisana s športnim in konfekcijskim videzom, h kateremu so največ pripomogle kavbojke ter oprijete ali ohlapne majice in puloverji.

Pomemben materialni vir o kmečki noši našega območja predstavljajo tudi fotografije iz obravnavanega obdobja, ki jih hrani Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, OE Ormož v etnološki fototeki pri Veliki Nedelji.